

DOI: 10.26565/2075-1893-2021-34-05
УДК 91:373.5.016

Наталя Свір

старший викладач кафедри фізичної географії та картографії
e-mail: svir_nata@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7639-3769>
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

Формування професійної компетентності у здобувачів освіти під час викладання дисциплін туристичного спрямування

Метою статті є висвітлення дослідження формування професійних компетентностей здобувачів освіти під час викладання дисциплін туристичного спрямування. Дослідження розглядається для формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у сфері географії, рекреації і туризму.

Основний матеріал. Аналізується професійна компетентність майбутніх фахівців у сфері географії, рекреації і туризму. Розглянуто як інтегративну якість, яка включає рівень оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками. Розглянуто форми навчання: проблемні лекції, практичне заняття, самостійні роботи, екскурсії. Описано методи навчання: ділові (рольові ігри), метод проєктів тощо; засоби навчання (розроблена система вправ і завдань, дистанційна освіта). Сформовані професійні компетентності майбутніх фахівців у сфері географії, рекреації і туризму. Розкрито специфіку їх використання. Наведено приклад використання методу проєктів під час викладання дисципліни: «Краєзнавство і регіональний туризм». Подані результати опитування студентів щодо зацікавленості у вивченні дисциплін туристичного спрямування.

Висновки. У статті проаналізовано педагогічні умови формування позитивної мотивації студентів щодо вивчення туристичних дисциплін шляхом професійного спрямування їхнього змісту. Зазначено використання засобів дистанційного навчання для організації самостійної роботи студентів. Визначено забезпечення проблемного і творчого характеру навчальних завдань шляхом використання методу проєктів; розвиток професійно-особистісних якостей студентів засобами ділових ігор. Сформовані ключові професійні компетентності майбутніх фахівців у галузі географії, рекреації і туризму.

Ключові слова: географія, рекреація, туризм, методи навчання, професійна компетентність.

Вступ. Туристичний напрям являється надзвичайно динамічною і перспективною галуззю. У світовій економіці значення туризму кожного року зростає. Українські здобувачі освіти бачать неабиякі перспективи для професійного розвитку, блискучої ділової кар'єри. Особливо в сучасних умовах у нашої держави відкривається неозоре поле для розвитку внутрішнього і міжнародного туризму. Студенти розуміють, що туризм сприяє розвитку міжнародного взаєморозуміння, толерантного ставлення до інших народів і культур, а туристичні подорожі збагачують інтелект людини та відновлюють її фізичне і емоційно-психологічне здоров'я.

Вихідні передумови. Здобувачі освіти за спеціальністю 106 «Географія» за освітніми програмами «Географія» і «Географія рекреації та туризму» навчаються у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями. Підготовку майбутніх фахівців здійснює факультет геології, географії, рекреації і туризму, кафедри фізичної географії та картографії і соціально-економічної географії і регіонаознавства. Для підготовки фахівців відповідного профілю враховуються стандарт вищої освіти від 16.06.2020 р. № 805. Формування професіонала із сучасним науковим світоглядом і мисленням, який здатний здійснювати професійні завдання і обов'язки прикладного характеру, зокрема у сфері географії, рекреації і туризму.

Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов формування професійних компетентностей здобувачів освіти під час викладання дисциплін туристичного спрямування. Дослідження полягає в тому, що ефективне формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у сфері географії, рекреації і туризму можливе в процесі вивчення дисциплін туристичного спрямування за дотримання таких педагогічних умов:

- формування позитивної мотивації здобувачів освіти щодо вивчення дисциплін шляхом професійного спрямування їхнього змісту;
- використання засобів дистанційного навчання для організації самостійної роботи студентів;
- забезпечення проблемного й творчого характеру навчальних завдань шляхом використання методів проєктів та ділових ігор.

Виклад основного матеріалу. На самому початку, коли майбутні здобувачі освіти під час профорієнтаційної роботи запитують, де можуть працювати випускники за даною спеціальністю і програмою, то професійне коло повинно бути якнайбільшим. Так, випускники факультету за спеціальністю 106 «Географія» за освітніми програмами «Географія» і «Географія рекреації та туризму» можуть бути працевлаштованими на посадах географа, географо-економіста, фахівця з управління природокористуванням, туризмознавцем, агентом з організації ту-

ризму, асистентом географа. Можуть займатися як професійною, так науковою і технічною діяльністю в даній галузі.

На думку соціологів, економістів розвинених країн світу, найважливішими ознаками моделі підготовки такого фахівця є компетентність, що зорієнтована на ефективну професійну працю, самостійність у прийнятті нестандартних управлінських рішень стосовно забезпечення конкурентоспроможності установи, підприємства, фірми [2].

Аналіз психологічної і педагогічної літератури показав, що в науковій літературі існують різні тлумачення понять «компетентність» та «компетенція», іноді вони ототожнюються.

Термін «компетентність» лише останнім часом набуває актуальності в дослідженні проблем у сучасному психолого-педагогічному контексті.

Науковцями поняття «компетентність» трактується як: специфічна здібність, яка дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми й завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя; уміння вирішувати окреслене коло завдань у професійних видах діяльності (А. Бодальов, 1998); здатність до актуального виконання діяльності, яка передбачає постійне оволодіння новою інформацією та оновлення знань, що дає можливість успішно розв'язувати професійні завдання в конкретних умовах (М. Чошов, 1996); інтелектуально і особистісно обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який базується на знаннях (І. Зимня, 2004); готовність на професійному рівні виконувати посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних світових вимог і стандартів (В. Афанасьєв, 1992).

У структурі компетентності виділяють когнітивний (знання), діяльнісний (здатність виконувати професійні дії, уміння застосовувати отримані знання), мотиваційно-ціннісний (інтенція, намір реалізувати здобуті знання та навички, ціннісне ставлення студента до майбутньої професійної діяльності) та особистісний (особистісні якості, необхідні для ефективного виконання майбутньої професійної діяльності) компоненти, подано в таблиці (табл.1).

Проаналізувавши вище сказане, можна стверджувати, що компетентність того, хто навчається, є основним якісним показником освітнього процесу у вищому навчальному закладі. У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися саме такої точки зору.

Дослідження цієї проблеми експериментальним шляхом забезпечить якісну підготовку майбутніх фахівців.

Було проведено опитування здобувачів освіти даної спеціальності 2 – 4 курсів навчання з 2017 по 2021 роки по анонімним анкетам стосовно викладання дисциплін туристичного спрямування. В анкетуванні взяло участь 73 студента. До переліку опитування потрапили предмети, які подані в таблиці (табл.2).

Таблиця 1

Структура компетентності [1, 3].

Структура компетентності			
Мотиваційно- ціннісний компонент	Когнітивний компонент	Діяльнісний компонент	Особистісний компонент
- інтенція, намір реалізувати здобуті знання та навички; - ціннісне ставлення студента до майбутньої професійної діяльності	- знання	-здатність виконувати професійні дії; - уміння застосовувати отриманні знання	-особистісні якості, необхідні для ефективного виконання майбутньої професійної діяльності

Таблиця 2

Перелік предметів туристичного спрямування

№ з/п	Назва дисципліни	Кількість кредитів	Семестр вивчення
1.	Рекреаційна географія	4	4
2.	Рекреаційне країнознавство	3	5
3.	Екскурсознавство	4	5
4.	Географія сфери послуг та індустрія туризму	4	7
5.	Дисципліни за вибором студентів: Актуальні проблеми рекреації і туризму / Соціальна географія /Географія праці / Географія способу життя / Географія культури / Географія міграції	4	7
6.	Дисципліни за вибором студентів: Спортивний туризм та орієнтування / Спортивно-оздоровчий туризм	4	7
7.	Краєзнавство і регіональний туризм	3	8
8.	Практикум: Основи краєзнавчо-туристичної діяльності	4	8
9.	Практикум: Планування екскурсійних маршрутів	4	8
10.	Дисципліни за вибором студентів: Методика організації спортивно-туристської роботи / Організація туристської краєзнавчої діяльності	4	8

Таблиця 3

Напрями, в яких дисципліни туристичного спрямування можуть стати корисними для майбутніх фахівців у галузі географії, рекреації і туризму

№ з/п	Напрями	Відповіді, %
1.	Як основа майбутньої професійної діяльності	51
2.	Для розширення соціальних зв'язків, у тому числі міжнародних	70
3.	Для спілкування за пізнавальними, діловими, особистісними мотивами	45
4.	Для розуміння цінності співробітницьких взаємовідношень, довірливих відносин між людьми	63
5.	Як тісна єдність інтелектуального розвитку з формуванням особистості, здатність справлятися з протиріччями та невизначеностями свого життєвого досвіду	41
6.	Для наявності певної життєвої позиції й внутрішньої готовності до її реалізації	56
7.	Для вміння побачити й сформулювати проблему, запропонувати (знайти або сконструювати) способи її вирішення)	67
8.	Для актуалізації різних джерел знань в необхідних ситуаціях інтелектуально-пізнавальної діяльності	72
9.	Для формування світогляду та громадської думки	66
10.	Для прийняття правильних соціально-економічних рішень	76
11.	Для становлення високоінтелектуальної особистості	91

Таблиця 4

Форми і методи проведення занять, які сприяють формуванню професійних компетентностей

Форми	Відповіді, %	Методи	Відповіді, %
Лекція	46	Ділова (рольова гра)	91
Лекція–дискусія	51	Круглий стіл	64
Проблемна лекція	42	Метод проектів	89
Самостійна робота	89	Написання рефератів	13
Практичні заняття	90	Дебати	54
Лабораторна робота	34	Портфоліо	42
Екскурсія	93	Доповіді	10

Здобувачам освіти було запропоновано відповідати на запитання анкети «Визначення інтересу до вивчення дисциплін туристичного спрямування»:

- вивчаю з інтересом;
- вивчаю, оскільки входять до навчального плану;
- вважаю їх непотрібними;
- інше, своя думка.

Однією з педагогічних умов, визначених нами, є формування позитивної мотивації здобувачів освіти до вивчення туристичних дисциплін шляхом професійного спрямування їхнього змісту. За допомогою анкети намагались визначити, чи з інтересом вивчають студенти вищевказані дисципліни. На початку навчального семестру відсоток студентів, які вивчають їх з інтересом, був 45 %. У той самий час 34 % зазначили, що вивчають їх лише тому, що дисципліни входять до навчального плану, 19 % взагалі вважають їх непотрібними, 0,9 % вказали інші причини (рис.).

Для того, щоб з'ясувати, як здобувачі освіти уявляють собі цінність освіти, ми запитували, чи вважають вони, що вивчення дисциплін туристичного спрямування допомагає у житті. Стверджувальні відповіді дали 68 % опитуваних. Далі у вищевказаних студентів дізнавались, в яких напрямках знання можуть бути корисні саме їм. Аналіз відповідей можна прослідкувати в таблиці (табл.3).

Результати опитування свідчать про те, що майбутні фахівці у галузі географії, рекреації і туризму цінують вивчення дисциплін туристичного спрямування та роль, яку вони відіграватимуть у їхньому подальшому житті, але до кінця не розуміють, що формування професійних компетентностей відбувається саме у процесі вивчення дисциплін.

Також намагались дізнатись, які форми та методи проведення занять з дисциплін краще сприяють формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців сфери географії, рекреації і туризму.

Відповіді засвідчили, що студенти надають перевагу таким формам: практичні заняття, екскурсія та самостійна робота. Викладачі частково погоджуються з думкою студентів, додаючи до цього списку також проблемні лекції.

Щодо методів проведення занять з дисциплін, які сприяють формуванню професійних компетентностей, більшість студентів обрала ділові (рольові ігри), метод проектів та інші (табл.4).

Але під час бесіди зі студентами з'ясували, що вони мають досить поверхове уявлення про організацію та проведення ділових (рольових ігор), методу проектів, що, в свою чергу, свідчить про недостатнє їх використання лекторами під час викладання дисциплін.

Однак розвиток професійних компетентностей у процесі вивчення дисциплін туристичного спрямування вимагає не тільки перегляду тематичного змісту, а й зміни форм і методів навчання. Особливо гостро стає це питання зараз, коли на якість навчального процесу вплинуло поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), і більше 55% навчального часу відводиться на дистанційне навчання як у синхронному, так і в асинхронному виді.

Під час викладання дисципліни «Краєзнавство і регіональний туризм» вважаємо необхідним створення викладачем таких умов, щоб навчальний процес максимально наближався до майбутньої професійної діяльності студентів.

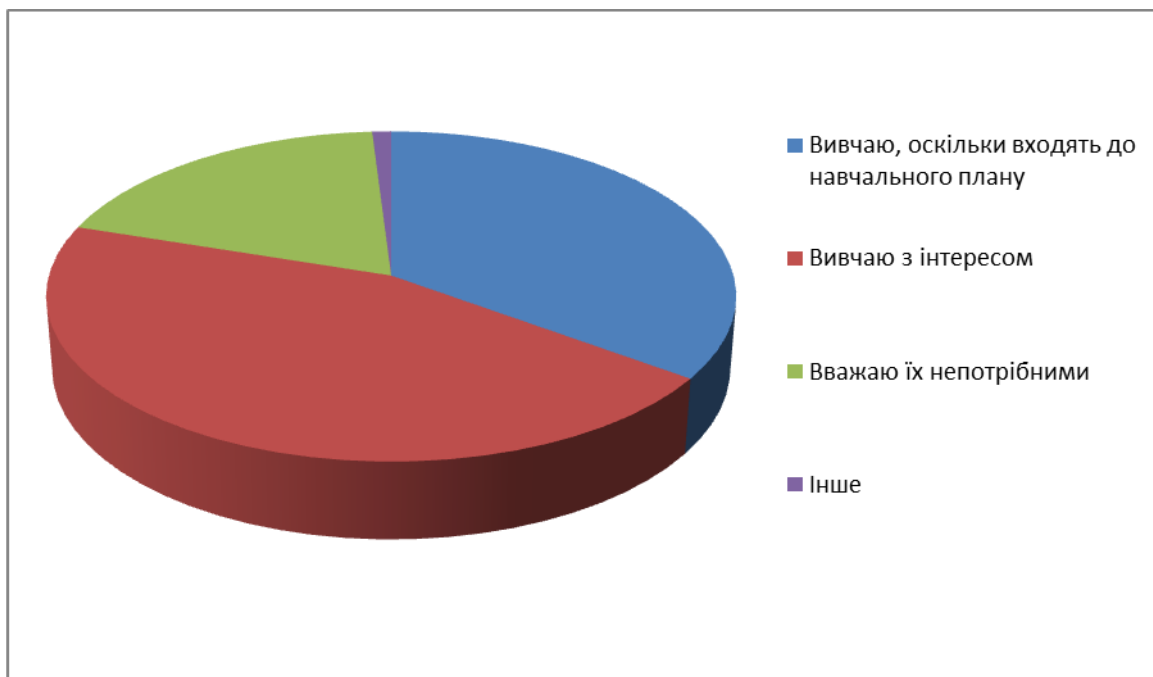

Рис. Визначення інтересу до вивчення дисциплін туристичного спрямування

Трансформація навчальної діяльності в професійну означає не просто заміну одного типу діяльності на інший, а зміну самої позиції особистості, яка зі споживача інформації перетворюється на її здобувача і користувача.

Вважаємо, що формуванню позитивної мотивації студентів до вивчення дисциплін слугує метод проектів та система вправ і завдань з предмета.

Проектна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів. У нашій практиці, під час викладання дисципліни «Краєзнавство і регіональний туризм», були використані такі види проектів: дослідницькі, творчі, екскурсійні, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані та ін. Наприклад, при вивченні теми: «Музеї України» студентам було запропоновано вибрати музей (історичний, краєзнавчий, художньо-мистецький, літературний, природничий та ін.) і розробити екскурсійну програму музеєм, а потім на практичному занятті зробити віртуальну екскурсію для своєї групи чи іншої відповідної спеціальності.

Метою даного навчального проектування є створення умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності здобувача освіти. Продуктивна діяльність, перш за все, плідна для освіти, є індивідуальною дією, результатом якої може бути корисний матеріал або нематеріальний продукт, отже, вона має практичну цінність. Оскільки таке навчання розвивається у продуктивній діяльності, воно розширює сферу суб'єктивності в процесі самовизначення, творчості і конкретної участі. А також під час використання даного методу вирішується ціла низка різноманітних дидактичних, виховних і розвивальних завдань: формуються ключові професійні компетентності студентів, розвиваються пізнавальні

навички, формується вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У ході дослідження визначено педагогічні умови (формування позитивної мотивації студентів щодо вивчення туристичних дисциплін шляхом професійного спрямування їхнього змісту; використання засобів дистанційного навчання для організації самостійної роботи студентів; забезпечення проблемного і творчого характеру навчальних завдань шляхом використання методу проектів; розвиток професійно-особистісних якостей студентів засобами ділових ігор); формування ключових професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі географії, рекреації і туризму.

Суттєвим аспектом організації дистанційного навчання в період поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) є впровадження в освітнє середовище інформаційно-цифрових технологій. Основою організації дистанційного навчання має бути SMART-середовище закладу вищої освіти для мережевого зв'язку в інтерактивному режимі комунікацій здобувачів і педагогів. Для реалізації цієї педагогічної проблеми необхідно забезпечити побудову єдиного електронного ресурсу дистанційного навчання на основі технологізації та цифровізації педагогічних процесів.

Упровадження інформаційних технологій в системі дистанційного навчання дозволить активізувати навчально-творчу діяльність студентів, поглибити рівень самостійності та індивідуалізації навчання, підвищити рівень внутрішньої мотивації здобувачів, що у підсумку визначиться високим рівнем сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар Н.Д. Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.Д. Бондар. – Вінниця, 2016. – 262 с.
2. Нагаєв В.М. Методологічні засади управління навчально-творчою діяльністю студентів: Монографія / В.М. Нагаєв. – Харків: Стильна типографія, 2018. – 151 с.
3. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: Монографія / В.К. Федорченко. – К.: Слово, 2004. – 471 с.

Svir Natalia Victorivna – Senior Lecturer of the Department of Physical Geography and Cartography. The Faculty of Geology, Geography, Recreation and Tourism. V.N. Karazin Kharkiv National University. e-mail: svir_nata@ ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7639-3769>

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN STUDENTS WHEN TEACHING THE DISCIPLINES OF TOURISM DIRECTION

The purpose of the article is to highlight the formation of professional competencies in education seekers while teaching tourism disciplines. The study is considered with the aim to form professional competencies in the field of geography, recreation and tourism in future specialists.

Main material. The article analyzes professional competence of future specialists in the field of geography, recreation and tourism as an integrative quality, including mastery level of professional knowledge, skills, and abilities. The author considers the following forms of education: problem-based lectures, practical classes, independent work, excursions, describing the teaching methods: business (role-playing games), project method, etc.; and teaching tools (developed system of exercises and tasks, distance education). The study pays much attention to the formation of professional competences of future specialists in the field of geography, recreation and tourism, disclosing the specifics of their use. There is an example of the applied project method during the teaching course of the discipline "Local history and regional tourism". The study is based on the results of a student survey on interest in studying tourism disciplines.

Conclusions. The article analyzes pedagogical conditions for the formation of positive motivation of students regarding the study of tourism disciplines through the professional direction of their content. The article specifies the use of distance learning tools for organizing students' independent work. The author determines development of professional and personal qualities of students by means of business games, using the project method, ensuring the problematic and creative nature of educational tasks. As a result, key professional competences of future specialists in the field of geography, recreation and tourism have been formed.

Keywords: *geography, recreation, tourism, teaching methods, professional competence.*

REFERENCES:

1. Bondar, N.D. (2016). Formation of key competencies of future tourism managers in the process of studying humanities: Dissertation of the candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04. – Vinnytsia, 262 (in Ukrainian).
2. Nagaev, V.M. (2018). Methodological foundations of management of educational and creative activity of students: Monograph. – Kharkiv: Stylish printing house, 151 (in Ukrainian).
3. Fedorchenko, V.K. (2004). Theoretical and methodological foundations of training specialists for the tourism sector: Monograph. – Kyiv: Slovo, 471 (in Ukrainian).